

У ВИПУСКУ:

Микола МУШИНКА

- 1 ОЛЕНА РУДЛОВЧАК –
НАЙВИЗНАЧНИШИЙ УКРАЇНІСТ-
КАРПАТОЗНАВЕЦЬ СЛОВАЧЧИНИ,
ПРОВІДНИЙ ДОСЛІДНИК
ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ
ОЛЕКСАНДРА ДУХНОВИЧА

Петро СКУНЦЬ

- 9 ДУХНОВИЧ

Іван РЕБРИК

- 10 ЧЕТВЕРТИЙ

Наталія РЕБРИК

- 11 ІСТОРИК ЗАКАРПАТСЬКОЇ
ЖУРНАЛІСТИКИ

Галина ШУМИЦЬКА

- 16 ОЛЕНА РУДЛОВЧАК.
ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ

Надія ФЕРЕНЦ

- 20 ЛІТЕРАТУРОЗНАВЕЦЬ
ОЛЕНА РУДЛОВЧАК

ОЛЕНА РУДЛОВЧАК

1 лютого 1919 р. – 16 листопада 2007 р.

Микола МУШИНКА,
доктор філологічних наук,
закордонний член НАН України

У «Православному секторі» Ольшанського цвинтаря (неподалік від Храму Успенія Пресвятої Богородиці; сектор 2 об.-odd. 21) знаходяться поряд дві могили з іменами на мармурових плитах – Vladymír Rudlovčák (*24.2.1943, †3.7.2002) та Doc. PhDr. Helena Rudlovčáková (*1.2.1919, †16.11.2007). На верху українською мовою цитата з біблїї: «Блаженні чисті серцем, бо вони Бога узрять».

Ім'я Володимира Рудловчака чеській громадськості відоме, бо у Празі він працював у кількох банкових та економічних установах і вузах, а після 1989 року належав до ініціаторів радикальних змін у чехословацькій економіці та був навіть заступником міністра фінансів Чеської Республіки. Про його маму Олену Рудловчак, яка у Празі ніколи не жила, тут мало хто знає. А була вона найвизначнішим карпатознавцем у післявоєнній Чехословаччині.

Борис ГАЛАС

- 26 МОВОЗНАВЧІ ЗАЦІКАВЛЕННЯ
ОЛЕНИ РУДЛОВЧАК

Сергій ФЕДАКА

- 29 ОЛЕНА РУДЛОВЧАК
ЯК ПУБЛІКАТОР ТВОРІВ
ОЛЕКСАНДРА ДУХНОВИЧА

Оксана ГАВРОШ

- 31 ЖИВОПИС
ВОЛОДИМИРА МИКИТИ –
ЕТНОГРАФІЧНИЙ
ПОРТРЕТ ЕПОХИ

Галина ШУМИЦЬКА,
кандидат філологічних наук,
декан філологічного факультету УжНУ

ОЛЕНА РУДЛОВЧАК ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ

Після періоду глибокого занепаду української документалістики експерти починають констатувати стійку тенденцію до її збільшення на вітчизняному телебаченні. Припускають, що істотна її складова, яка наразі лишається іміджевими проектами комерційних телеканалів, може мати продовження на каналах суспільного мовлення, а напівігрова документалістика за умов наближення її до потреб аудиторії може замінити серіали у прайм-тайм. До прикладу, на каналі «1+1», де історичне документальне кіно є іміджевим, уже понад 10 років тому питання поставлено чітко й прагматично: як зробити українську документалістику комерційно успішною, популярною і затребуваною телебаченням [6]. І це відповідає духу сучасної епохи: ство-

рювати інтелектуальний продукт, який би виконував просвітницьку, виховну, естетичну й інші функції, даючи при цьому дивіденди його творцеві.

Упевнена, що сучасний споживач інформаційного продукту, орієнтований більше на мережевий відео-контент, із задоволенням перегляне відео про постаті, події, факти, близькі йому локально, інтелектуально, ментально тощо. Справа за тим, щоб до створення нового українського неігрового кіно був вироблений систематизований та серйозний державницький підхід. Такий продукт може бути створений у різних лабораторіях, гарні зразки яких в Україні вже є; до прикладу, лабораторія неігрового кіно «Інді Лаб», у якій за сприяння українських та американських викладачів молоді кінематографісти мають теоретичну й практичну базу фільмування. Її творці Дмитро Тяжлов та Елла Штика на момент створення цієї лабораторії (а це 2013 рік) були кураторами документальної програми кінофестивалю «Незалежність» [2].

Створений того ж 2013 року спеціальний медійний підрозділ Ужгородського університету Медіацентр, у якому працюють викладачі і студенти відділення журналістики, теж став своєрідною лабораторією науково-популярної документалістики. Підрозділ може представити вже повноцінні документальні стрічки, присвячені видатним діячам науки, зокрема філологічної: Й. О. Дзендзелівському («Життя на карті діалекту»), В. В. Німчуку («Вимір справжності»), П. П. Чучці («Лабіринт Чучки. Життя після життя»), М. І. Бабидоричу («Пам'ять учить і підносить...»).

До 100-річчя О. М. Рудловчак, крім інших заходів (відкриття музею-кімнати О. Рудловчак 2015 р., проведення IV Міжнародних наукових читань 4 лютого 2019 р.), вирішили презентувати нову відеороботу під назвою «Олена Рудловчак. Повернення додому». Авторський колектив (Віталій Завадяк, Василь Путрашик, Леся Поліха, Галина Шумицька, Василь Шаркань) провів значну дослідницьку роботу зі створення сценарію, пошуку архівних документів, оцифрування аудіо-матеріалів, запису синхронів, графічного, звукового оформлення тощо. У стрічці представлена подвійна хронікальність: життєвого і творчого шляху головної героїні – Олени Рудловчак – та появи приватної її книгозбірні у стінах УжНУ.

Основою сценарію стали праці Миколи Мушинки («Олена Рудловчак – засновниця карпатознавства в Пряшівському університеті» [4], «Вдвовиж блискучий взірць для сучасних і майбутніх карпатознавців...» (з нагоди відкриття музею Олени Рудловчак в Ужгородському університеті)» [3]), автобіографія Олени Рудловчак [5], інтерв'ю Олександра Гавроша [1], кадри з живою О. Рудловчак із фільму за сценарієм В. Падяка «Олена Рудловчак. Відроджене карпатознавство» (2002 р.), фотографії з сімейного архіву, що їх подарувала донька – Марія Дуфек-Рудловчак.

Оператор і режисер фільму Віталій Завадяк наголошує на тому, що особливості цього фільму порівняно з попередніми роботами є те, що в ньому використано нову форму зйомки й подачі матеріалу: автори відмовилися від постановних кадрів на вулиці і в приміщеннях, а все записано в студії, – немає факторів, які відволікають увагу глядача від ведучої в кадрі.

За словами Лесі Поліхи, ідею дизайну підказав, хоч як дивно це може звучати, музей Олени Рудловчак...

Микола Мушинка

У залитому світлом приміщенні під час фотографування на знімку ніжно проявилось оптичне явище – дисперсія світла, розкладання променя білого світла на кольорові промені. Гра світла та сонячних променів стали основними стрижнями побудови графічної композиції. Фізично проявлений світловий рух диктував повсюдно динамічність структури дизайну. Рух у площинах, рух у типографіці, багато простору...

Зі сценарію фільму:

Хоч як би склалися обставини, хай чим би горіла людська душа, є шлях, на який ми рано чи пізно стаємо і котрий маємо пройти до кінця – це шлях додому. У кожного він свій. І складається по-своєму.

Олена Рудловчак (у дівочтві – Микита, псевдонім – Травкіна) народилася сто років тому – 1 лютого 1919 року в Мукачеві на Закарпатті. З 88-ми відміряних їй років тільки перші 21 вона прожила дома, інші – у Словаччині, яку називала своєю другою батьківщиною.

“Після одруження в лютому 1940 року я переселилася в Братиславу. Мій шлях на Закарпаття перекрили – спочатку Міклош Горті, якого дипломатичне представництво відмовилось видати мені, як дружині службовця радіо, в’їзну візу, – а згодом Й. В. Сталін, який герметично зачинив вхід в Закарпаття.

14 років я не бачила ні рідні, ні рідних Карпат, але зв’язків з рідним краєм не поривала ніколи. У Словаччині я знайшла мою другу батьківщину, місцевому українському населенню віддала свої знання і сили” (з автобіографії О. Рудловчак).

Народилася і виросла Оленка в учительській родині, тож не дивно, що перший її диплом був теж учительський. Хоч мріялося про юридичний факультет Карлового університету в Празі, куди все-таки вступила... Але після трьох семестрів буремного 1939 року через розпад Чехословаччини повернулася на Закарпаття й трохи учительювала. Недовго... На початку 1940 року, звільнена угорськими шкільними органами з посади вчительки, виїхала до Братислави. Там вийшла заміж за Андрія Рудловчака, громадянина Словаччини, котрий разом із “Радіостудією для Підкарпатської Русі” (то була кошицька студія Чехословацького радіомовлення), змушений був залишити Кошиці, які (як і Закарпатська Україна) увійшли до складу Угорщини.

Від лютого 1949 року доля Олени Михайлівни пов’язана з Пряшевом, куди її чоловіка разом з карпатською студією Словацького радіомовлення перевели ще влітку 1947-го. Радіо тоді було центром культурного життя русинів-українців Пряшівщини. Туди сходилися стежки з цілого краю. А подружжя Рудлов-

чаків, за словами академіка Миколи Мушинки, віддавало радіостудії не лише весь робочий та вільний час, а й свої серця.

Наукові зацікавлення Олени Рудловчак, доміною яких стало життя і творчість О. Духновича, почалися зі вступу до аспірантури у 1954 р. Успішно захистивши кандидатську дисертацію, у жовтні 1960 р. вона почала працювати старшим викладачем кафедри української мови і літератури Університету ім. Шафарика в Пряшеві. Тут у 1966 році заснувала дослідний кабінет україністики, який став найпотужнішою карпатознавчою установою в Словаччині і який вона очолювала аж до відходу на пенсію – повних двадцять літ.

Доклала я всіх зусиль, щоб ДКУ, цей єдиний в Чехословаччині україністичний науковий заклад, сформувався в солідну дослідницьку базу. Крім публікованих досліджень, які збагатили карпатознавство, вдалося зібрати в ДКУ цінну карпатознавчу і взагалі україністичну бібліотеку, в будіванні якої значну допомогу подали мені Наукова бібліотека УжДУ, а також Будапештська Державна бібліотека ім Сечені. В умовах політичної відлиги 60-х років вдалося теж придбати видання західних українських видавництв, які піднесли наукову вагу бібліотеки. За ці контакти в часі т.зв. нормалізації прийшло мені дорого поплатитись. Було на мене покладено різні обмеження, крім іншого, партійною постановою було мені заборонено придбати звання професора” (з автобіографії О. Рудловчак).

На радянському Закарпатті Олену Рудловчак довго вважали «зрадницею батьківщини» і до смерті Сталіна не пускали навіть відвідати батьків. У Пряшеві органи влади теж ставилися до неї насторожено – не допустили ні до захисту докторської дисертації, ні до габілітації на професора. Увесь час – під суворим наглядом органів безпеки.

Офіційне визнання прийшло до Олени Михайлівни лише в січні 2001 року, коли їй було надано звання Почесного доктора (“Doktor Honoris Causa”) Ужгородського національного університету. Окремою книжкою тут видали бібліографію її праць разом із життєписом, автобіографією, іншими додатками. Відтоді в УжНУ відбуваються наукові семінари під назвою “Рудловчаківські читання”. Цього, 2019-го року, на пошану її сторіччя на базі кафедри української літератури відбуваються IV міжнародні наукові читання.

Олена Рудловчак залишила по собі понад три сотні публікованих праць про літературу, історію, культуру, фольклор, журналістику, театр та інші ділянки науки. Майже в кожній відкрила нові, досі не відомі або давно забуті імена, факти, події. Ідея патріотизму, щирої любові до свого народу, його мови і культури у її роботах є наскрізною. Навіть у тих, що писані в умовах глибокого тоталітаризму, майже немає політичного баласту, так типового для тогочасних номенклатурних учених.

Її багатюща карпатознавча бібліотека і ще багатший архів із задуманими або розпочатими працями залишалися у спадок... Кому? У вступі до своєї останньої наукової роботи “Олександр Духнович і наша сучасність” О. Рудловчак написала: “Ядро духновичезнавства і взагалі карпатознавства з Пряшівщини, де давня слава повністю вигасає, пересунулось на Україну, точніше, на Закарпаття, зосередившись навколо Ужгородського національного університету”.

Цю думку вона повторила і в інтерв'ю журналістці О. Гаврош, поділившись сокровенним: «Десь у глибині душі маю мрію, що дещо можна було б передати до Ужгорода. Але для цього треба архів підготувати, аби він мав хоч якийсь систематизований вигляд. Здоров'я у мене слабке, а дні минають...».

Вона померла 16 листопада 2007 року. Похована на Ольшанському цвинтарі біля могили сина Володимира – відповідно до її передсмертного бажання. Мрії на те й мрії, аби здійснюватися... Питання часу... Майже сім років у нашому випадку...

Одного дня зателефонувала пані Наталя Ребрик – розповіла про кількарічні ходіння академіка Миколи Мушинки по різних установах та про цілковиту їх відмову прийняти бібліотеку й архів Олени Рудловчак у подарунок. Цей дзвінок був, як з'ясувалося, черговою спробою.

Наталя Ребрик

Коли не знаєш достеменно, що тебе чекає, а нові проекти подобаються, коли поряд є люди, які підтримують, допомагають, то чого ж не взятися? Ректор Ужгородського університету Володимир Смоланка не просто погодився прийняти приватну книгозбірню Олени Рудловчак до Наукової бібліотеки УжНУ, а й виділив фінансування на якісний ремонт приміщення на філологічному факультеті, де бібліотека, архів, особисті речі та меблі робочого кабінету науковиці мали зберігатися як одне ціле відповідно до волі дарувальниці – Марії Дуфек-Рудловчак, доньки.

Володимир Смоланка

Оскільки питаннями перевезення наукового спадку опікувався, за дорученням ректора, тодішній проректор, професор Федір Шандор, для мене ця поїздка видавалася просто цікавою подорожжю у приємному товаристві. Зворотний бік медалі був, ясно, іншим. Ось дещо зі споминів Миколи Івановича, який мужньо проходив різні етапи: «На митниці у Пряшеві від мене

вимагали, аби я привіз із Крайового музею посвідку, що ці меблі не мають історичної та музейної вартості. З музею мене направили у Крайовий інститут охорони пам'яток. Там я подав письмову заяву з фотографіями всіх трьох штук меблів, яку було ними відправлено у Центральний інститут охорони пам'яток у Братиславу. Звідти мене повідомили, що таку посвідку зможе дати мені лише Музей меблів у Маркушовцях. Там я довідався, що вони посвідки на меблі без історичної та художньої вартості не видають... Оскільки справа була спішною, як пише Микола Іванович, ми відправили меблі в Ужгород вантажною машиною Ужгородського університету без будь-якої посвідки. На кордоні митники, переконавшись, що у шафах та шухлядах стола немає контрабанди, відкрили шлагбаум і побажали пасажиром щасливої дороги в Україну».

Федір Шандор

Професор любить жартувати, що це перша наша з ними спільна контрабанда. Як відомо, у кожному жарті тільки частка від жарту... Я дякую всім, хто долучився у тому процесі до важливої справи: здійснення мрії патріотки Закарпаття, однієї з його улюблених дочок. А таких ставало щоразу більше. Особливо коли довелося кожному книжку, кожен архівний папір узяти до рук й описати, створити електронний каталог бібліотеки... Ці невтомні працівниці трудяться в Науковій бібліотеці УжНУ під керівництвом ще більшої ентузіастки – її директорки Марії Миколаївни Медведь.

Марія Медведь

А тим часом інші під керівництвом проректора з адміністративно-господарської роботи Дмитра Юрійовича Сойми перетворювали одне з приміщень на філфаку на ошатну й затишну кімнату, де згодом на полицях розмістилися книги Олени Рудловчак, меблі з її пражської квартири, особисті речі, чимало фотографій, серветки, килимки, квіти, даючи знати, що й

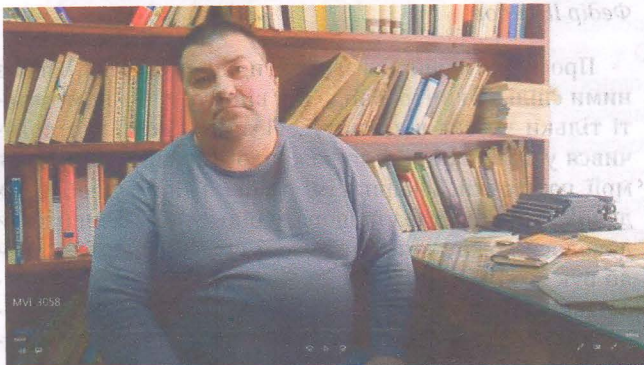

Галина Шумицька

Валентина Барчан

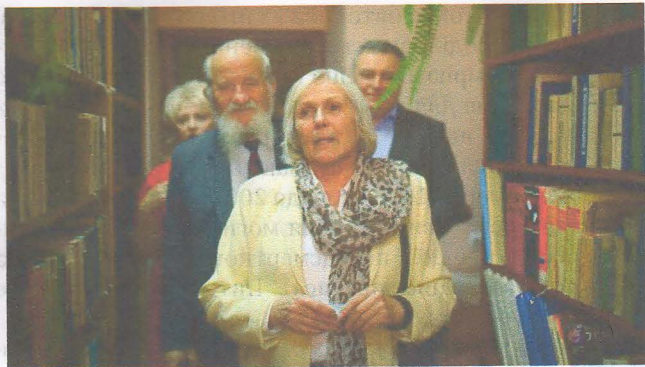

Юрій Шипович

Іван Ребрик

тепер це помешкання вишуканої пані. Усі ці події відбувалися впродовж року: з вересня 2014-го до вересня 2015-го, в останній день якого, у Всеукраїнський день бібліотек, Кімнату-музей Олени Рудловчак було уро-

Марія Дуфкова-Рудловчак

чисто відкрито. Стрічку до входу перерізали ректор університету Володимир Смоланка і Марія Дуфек-Рудловчак, донька.

Відтоді ця кімната не просто музейний раритет, а джерело наукових зацікавлень викладачів, працівників університету, студентів і навіть його випускників, які не поривають зв'язку з університетом, працюють на педагогічній ниві, залучаючи до досліджень також своїх учнів.

Нині виповнюється 100 років від дня народження тої, кого сприймали як емігрантку у Словаччині і вважали зрадницею батьківщини на радянських теренах... Вона ж, ця тендітна, любляча жінка, понад усе хотіла бути з людьми, яких любила... А ще завжди прагнула додому. Самій не довелося. Але її бібліотека, творча спадщина, цінні архівні матеріали таки потрапили до Ужгорода. Тут її люблять, шанують, цінують, бережуть. Тут вона своя...

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврош О. Олена Рудловчак: «Духновича ніхто в цілості не осягнув» // Гаврош О. Загадковий Духнович. – Ужгород: Ліра, 2013. – С. 70-86.
2. Грабович І. «Інді Лаб»: неігрове кіно на перехресті суб'єктивного та об'єктивного [Електронний ресурс] // Детектор медіа. 13 вересня 2018 р. – Режим доступу: <https://detector.media/production/article/140973/2018-09-13-indi-lab-neigrove-kino-na-perekhresti-subektivnogo-ta-obektivnogo/>
3. Мушинка М. «Вдивовиж блискучий візирець для сучасних і майбутніх карпатознавців...» (з нагоди відкриття музею Олени Рудловчак в Ужгородському університеті) // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2015. – Вип. 2 (34). – С. 73-78.
4. Мушинка М. Олена Рудловчак – засновниця карпатознавства в Пряшівському університеті [Електронний ресурс] // Spomienky na Filozofickú fakultu v Prešove. Zborník k 50. výročiu ustanovnia Filozofickej fakulty v Prešove. – Prešov, 2009. – С. 226-271. – Режим доступу: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Sipko3/subor/35.pdf>
5. Рудловчак О. Автобіографія // Заκριвидорога О., Ільченко Л., Падяк В. Олена Рудловчак: біобібліографія праць та літопис життя. Видається з нагоди присвоєння Олені Михайлівні Рудловчак звання Почесного доктора наук Ужгородського національного університету. – Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2001. – С. 113-122.
6. Українське неігрове кіно на шляху до комерціалізації [Електронний ресурс] // MMR. – 24 квітня 2007 р. – Режим доступу: <http://mmr.ua/show/ukrajinske-neigrove-kino-na-shljahu-do-kommercializaciji/1404>